

معرفی گیاهان دارویی پرمصرف شهرستان دشتستان در استان بوشهر با تأکید بر کاربرد سنتی

مهدی دولتخواهی^{1*}، مجید قربانی نهوجی²

1- کارشناس ارشد علوم گیاهی، دانشگاه پیام‌نور، مرکز بوشهر، ایران

2- عضو هیأت علمی پژوهشکده گیاهان دارویی، گروه پژوهشی کشت و توسعه مرکز تحقیقات گیاهان دارویی،

پژوهشکده گیاهان دارویی جهاددانشگاهی، کرج، ایران

*آدرس مکاتبه: بوشهر، دانشگاه پیام‌نور مرکز بوشهر، خیابان چمران، پشت دانشگاه علمی کاربردی،

صندوق‌پستی: 1698، تلفن: 09173242097

پست الکترونیک: Mehdidolatkhahi@yahoo.com

تاریخ دریافت: 91/9/28

تاریخ تصویب: 92/2/16

چکیده

مقدمه: شهرستان دشتستان با مساحت 6371 کیلومتر مربع در شرق شهرستان بوشهر (مرکز استان) قرار دارد. نزدیکی این شهرستان به خلیج فارس، عبور دو رودخانه مهم دالکی و شاپور و همچنین قرار داشتن جنوبی‌ترین بخش رشته کوه‌های زاگرس در بخش‌های مرکزی این شهرستان سبب برخورداری از اقلیم‌های متفاوتی شده و لذا تنوع وسیع گونه‌های گیاهی را باعث گردیده است. هدف: هدف این مطالعه شناسایی پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی منطقه با استفاده از دانش و تجربه بومیان و همچنین معرفی خواص و ویژگی‌های ناشناخته این گیاهان می‌باشد.

روش بررسی: برای این مطالعه ابتدا با استفاده از نقشه جغرافیایی، منطقه مورد مطالعه به دقت شناسایی و سپس گیاهان از مناطق مختلف دشتی و کوهستانی جمع‌آوری شدند. تجارب افراد بومی نیز در ارتباط با خصوصیات دارویی گیاهان در پرسشنامه‌هایی ثبت شد و پس از شناسایی دقیق، نمونه‌ها به هرباریوم دانشگاه پیام‌نور بوشهر منتقل شدند.

نتایج: بر طبق نتایج به دست آمده 85 گونه دارویی متعلق به 70 جنس و 39 خانواده در منطقه شناسایی شد. بیشترین فراوانی در خانواده کاسنی (Asteraceae) با 10 گونه و سپس خانواده نعنائیان (Lamiaceae) با 8 گونه و بزرگ‌ترین جنس نیز جنس سدر (Ziziphus) با 6 گونه گزارش شد. بیشترین کاربرد نیز برای درمان بیمارهای گوارشی مشاهده شد.

نتیجه‌گیری: استفاده سنتی از گیاهان در منطقه استفاده وسیعی داشته و بیشتر در درمان بیماری‌های گوارشی مورد استفاده قرار می‌گیرند. با توجه به بافت سنتی شهرستان و اقبال وسیع مردم در استفاده سنتی از گیاهان دارویی، لذا مطالعات بیشتر می‌تواند راهگشای شناخت بسیاری از خواص گیاهان دارویی شود.

کل‌واژگان: اتنوبوتانی، تنوع زیستی، دشتستان، کاربرد سنتی، گیاهان دارویی

مقدمه

همچون دالکی و شاپور است، موجب پیدایش و تنوع گسترده گیاهان سازگار با محیط در این منطقه شده است. از طرف دیگر قدمت زندگانی در این منطقه، تاریخی بس کهن دارد و ساکنان بومی منطقه نیز اهتمام ویژه‌ای برای استفاده از گیاهان دارویی جهت رفع بیماری‌های خویش دارند. همچنین اطلاعات مفید و مؤثر افراد سالخورده و مطلعین از خواص گیاهان دارویی در منطقه از یک طرف و وجود گسترده مشاغلی همچون عطاری از طرف دیگر، سبب شناخت وسیعی از گیاهان دارویی در بین عموم مردم شده و به طور کلی زمینه‌ای بسیار مناسب را برای مطالعات قوم - گیاه‌شناسی (Ethnobotanical Study) در این منطقه فراهم می‌کند.

از لحاظ سابقه تحقیق، مطالعه‌ای بر روی گیاهان دارویی استان بوشهر صورت گرفته که در آن 70 گونه گیاهی دارویی متعلق به 40 خانواده و 69 جنس معرفی شده و پرجمعیت‌ترین خانواده گیاهی خانواده Lamiaceae می‌باشد [6]. همچنین از مطالعات مشابهی که در مورد گیاهان دارویی مناطق همجوار استان بوشهر صورت گرفته می‌توان به بررسی اتنوبوتانیکی گیاهان دارویی شهرستان کازرون در جنوب استان فارس اشاره نمود [7].

منطقه مورد مطالعه

شهرستان دشتستان در فاصله 85 کیلومتری شرق شهر بوشهر (مرکز استان بوشهر) قرار داشته و با مرکزیت شهر برازجان، وسیع‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهرستان استان بوشهر می‌باشد که در فاصله بین مدارهای 51 درجه و 12 دقیقه طول جغرافیایی و 29 درجه و 16 دقیقه عرض جغرافیایی قرار دارد. این شهرستان از شمال به شهرستان گناوه، از غرب به بوشهر، از جنوب به تنگستان و از شرق به استان فارس محدود شده و وسعتی حدود 6371 کیلومتر مربع دارد. این شهرستان تقریباً در میانه راه‌های ارتباطی شمال به جنوب استان قرار دارد. دو رود دالکی و شاپور سیراب کننده دشتستان پنهاور هستند. میانگین دمای ماهیانه دشتستان بین 0 تا 50 درجه در طول سال متغیر

استفاده از داروهای طبیعی و گیاهی در اکثر کشورهای دنیا امروزه به امری رایج تبدیل شده و به طور فزاینده‌ای نیز در حال گسترش است. توجه به این امر موجب مطالعات وسیعی در شناسایی آثار درمانی گیاهان و مواد طبیعی آن مناطق شده و در نتیجه منابع جدیدی برای تهیه داروهای مفید معرفی شده‌اند که نسبت به داروهای شیمیایی عوارض جانبی کمتری داشته و لذا بیشتر مورد توجه مردم قرار می‌گیرند. از این نظر توجه به طب سنتی در بین ملل مختلف همیشه از جایگاه و اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. استفاده از گیاهان دارویی در ایران نیز دارای سابقه‌ای طولانی و کهن است و مانند سایر نقاط دنیا این رویکرد در ایران نیز در حال گسترش می‌باشد [1].

شناسایی گیاهان متنوعی که در طبیعت وجود دارند همراه با مطالعه خصوصیات دارویی آنها، دریچه جدیدی را در پیش روی دانشمندان و محققین رشته‌های مختلف گشوده و زمینه را برای درمان بسیاری از بیماری‌ها توسط این گیاهان فراهم می‌آورد. در بسیاری از مناطق هنوز گونه‌های دارویی ناشناخته‌ای وجود دارند که از سالیان گذشته تاکنون برای تسکین آلام و بیماری‌های اهالی بومی مورد استفاده قرار می‌گیرند. در نقاط مختلف جهان چنین اطلاعاتی در بین اقوام و گروه‌های مختلف وجود داشته و به صورت سینه به سینه از نسلی به نسل دیگر منتقل شده‌اند و با مدرن شدن جوامع، این اطلاعات ارزشمند به تدریج در حال از بین رفتن می‌باشند. با نظر گرفتن این واقعیت، اولین گام در جهت استخراج و کاربردی کردن اطلاعات نهفته شده در این چنین جوامعی، ارائه فهرست دقیق گیاهان دارویی، کاربردها و نحوه استفاده از این گیاهان در مناطق موردنظر است. تاکنون مطالعات زیادی در این زمینه در نقاط مختلف دنیا انجام شده و اخیراً مطالعات مشابهی نیز در ایران صورت گرفته است [5 - 2].

شهرستان دشتستان به عنوان قطب کشاورزی استان بوشهر محسوب می‌شود و اقلیم خاص این شهرستان که ناشی از همجواری آن با رشته کوه‌های زاگرس و رودخانه‌های بزرگی

اطلاعات مربوط به مصرف درمانی گونه‌های جمع‌آوری شده نیز با استفاده از اطلاعات دارویی 73 نفر از افراد سالخورده و مطلع بومی منطقه در پرسشنامه‌هایی گردآوری شد. گیاهان جمع‌آوری شده نیز پس از پرس و خشک شدن به هرباریوم دانشگاه پیام‌نور بوشهر منتقل شده و با استفاده از کتب معتبر گیاه‌شناسی همچون فلور ایران و سایر منابع معتبر [15-8] و برخی از کتب مرتبط با فلور ایران مانند فلور کشورهای همسایه [21-16] مورد شناسایی قرار گرفتند. با استفاده از منابع معتبر گیاهان دارویی نیز کاربرد متداول گونه‌های دارویی جمع‌آوری شده استخراج شد [29-22]. در جدول شماره 1 اطلاعاتی از زیر واحدهای منطقه مورد مطالعه از قبیل مهم‌ترین بخش‌ها و روستاهایی که گیاهان از آن مناطق جمع‌آوری شده و مورد پرسشگری اهالی بومی قرار گرفتند، به همراه ارتفاع از سطح دریا و طول و عرض جغرافیایی ارائه شده است.

نتایج

با بررسی حدود 1500 نمونه گیاهی جمع‌آوری شده، تعداد 85 گونه دارویی متعلق به 39 خانواده و 70 جنس در منطقه شناسایی شد. جدول شماره 2 فهرست گونه‌های گیاهی دارویی و نام فارسی گیاهان را در منطقه مورد مطالعه نشان می‌دهد. همچنین اطلاعات پرسشگری شده از افراد بومی نیز که شامل نام محلی، اندام مورد استفاده، کاربرد متداول و کاربرد محلی آنها در منطقه می‌باشد نیز در این جدول نشان داده شده است.

از بین این 85 گونه گیاهی دارویی گزارش شده، یک گونه متعلق به نهانزادان آوندی (سرخس‌ها)، 6 گونه از 4 جنس و 4 خانواده متعلق به تک‌په‌ای‌ها و بقیه از دو په‌ای‌ها هستند. از بین گیاهان دو په‌ای تعداد 10 گونه به خانواده کاسنی (Asteraceae) تعلق دارند. در ردیف‌های بعدی خانواده نعنائیان (Lamiaceae) با 8 گونه، خانواده‌های عناب (Rhamnaceae) و بقولات (Papilionaceae) با 6 گونه و

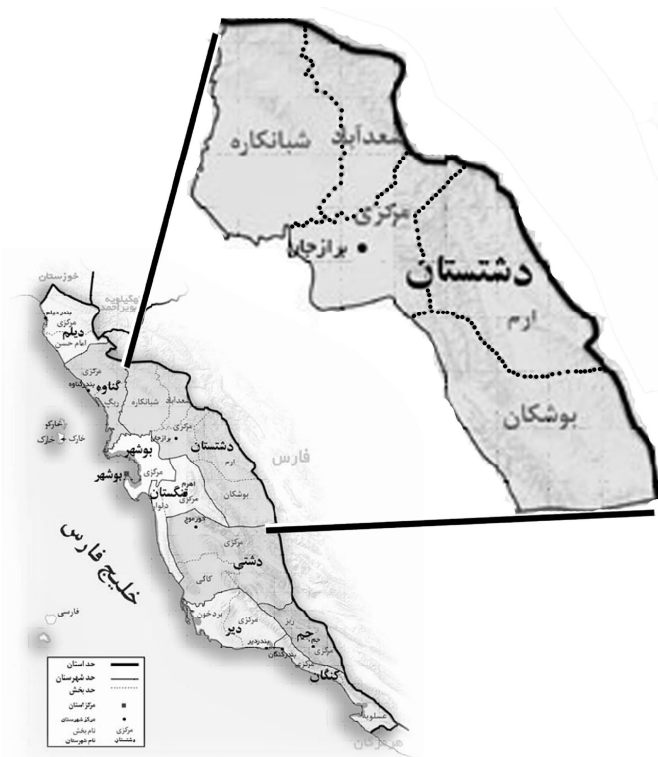
می‌باشد. شکل شماره 1 موقعیت شهرستان دشتستان و بخش‌های مربوطه را در استان بوشهر نشان می‌دهد.

شهرستان دشتستان را می‌توان با توجه به نزدیکی به خلیج فارس و همچنین موقعیت رشته کوه‌های زاگرس (جنوبی‌ترین امتداد این رشته کوه‌ها در این شهرستان دیده می‌شود)، به دو بخش پیشکوه و پشتکوه تقسیم‌بندی نمود که اقلیم منطقه پشتکوه گرم و نیمه خشک و اقلیم منطقه پیشکوه گرم و نسبتاً مرطوب است. از نظر مطالعات توپوگرافی نیز سه بخش اصلی ساحلی، کوهستانی و جلگه‌ای در استان بوشهر قابل تفکیک هستند که دو منطقه آخر در شهرستان دشتستان وجود دارند. خاک در مناطق کوهستانی عموماً از نوع رسی و آبرفتی و در مناطق جلگه‌ای از نوع شنی می‌باشد. همچنین میانگین بارندگی منطقه حدود 250 میلی‌متر در سال می‌باشد [6].

عبور دو رودخانه شاپور و دالکی و همچنین تنوع مناطق دشتی و کوهستانی زمینه را برای تنوع زیستی بالای این شهرستان نسبت به سایر شهرستان‌های استان فراهم می‌کند. از اجتماعات گیاهان خودروی این شهرستان می‌توان به اجتماعات متعدد کنار (*Ziziphus Spp.*) و گز (*Tamarix stricta*) در بخش‌های شرق و جنوب شرق، اجتماعات بادام کوهی (*Amygdalus scoparia*) در بخش‌های پشتکوه و همچنین اجتماعات بلوط (*Quercus brantii*) در مناطق کوهستانی این شهرستان اشاره کرد.

مواد و روش‌ها

در بررسی‌های ابتدایی شناخت تمامی عوارض طبیعی، راه‌ها و جاده‌های این شهرستان و مطالعه دقیق نقشه‌های توپوگرافی آن الزامی به نظر می‌رسید تا نگرشی صحیح از منطقه مورد مطالعه به دست آید. پس از انجام مطالعات ابتدایی و مشخص نمودن عوارض طبیعی، مسیرها و روستاهای منطقه در حوزه مورد مطالعه، با انجام سفرهای متعدد طی سال‌های 1389 تا 1391 گیاهان این منطقه جمع‌آوری شده و مورد شناسایی قرار گرفتند. به طور همزمان نام محلی، خواص دارویی و سایر

شکل شماره 1- موقعیت شهرستان دشتستان در استان بوشهر

جدول شماره 1- مشخصات مربوط به مناطق جمع‌آوری گیاهان دارویی و پرسشگری اطلاعات از افراد بومی

افراد پرسشگری شده	مختصات جغرافیایی منطقه				ارتفاع از		منطقه	ردیف
	میزان تحصیلات	محدوده سنی افراد	زن	مرد	عرض جغرافیایی	طول جغرافیایی		
دیپلم و پایین‌تر	60-35	5	11	29° 15 ' 55	51° 12 ' 56	50	شهر برازجان	1
دبستان، سیکل و دیپلم ناقص	50-40	6	3	29° 23 ' 11	51° 07 ' 21	50	بخش سعدآباد	2
سیکل، دبستان و بی‌سواد	55-45	2	4	29° 27 ' 12	51° 00 ' 10	31	بخش شبانکاره	3
سیکل، دبستان و بی‌سواد	67-50	8	3	29° 32 ' 19	50° 52 ' 11	39	روستای خلیفه‌ای	4
دیپلم، سیکل و دبستان	60-40	5	2	29° 21 ' 41	51° 04 ' 11	31	روستای آبپخش	5
دیپلم و سیکل	50-35	5	9	29° 09 ' 09	51° 31 ' 41	922	روستای تنگ ارم	6
سیکل و بی‌سواد	64-38	7	3	29° 13 ' 57	51° 27 ' 21	899	روستای تنگ فاریاب	7

جدول شماره ۲ - لیست گونه‌های دارویی و اطلاعات مصارف سنتی آنها در شهرستان دشتستان *

نام تیره	نام علمی گونه	نام محلی	نام محلی	نام محلی	اندام مورد استفاده	کاربرد متداول	کاربرد محلی	نوع مصرف	شماره هرباریومی
Adiantaceae	<i>Adiantum capillus-veneris</i> L.	پرسیاروشن	پرسیاروشان	در کاربرد محلی	قسمت‌های هوایی	ضد سرخوردگی، شیرافزا، ضد عفونی‌کننده روده و معده، اشتهاآور	ضد سنگ کلیه	دم کرده	۲۵۸
	<i>Allium ampeloprasum</i> L.	کرات	تزه کرهی	برگ	ضد سرخوردگی، شیرافزا، ضد عفونی‌کننده روده و معده، اشتهاآور	ضد عفونی‌کننده روده و معده، اشتهاآور	ضد عفونی‌کننده بدن، تقویت نیروی جنسی	خوراکی (خام)	۲۸۷
Alliaceae	<i>Allium sativum</i> L.	سیر	سیر	برگ و غده	ضد التهاب داخلی، ضد سل ربوی، ضد چسبندگی پلاک‌های خون، نیروبخش، مفید برای پوکی استخوان	رفیق‌کننده خون، کاهش فشار خون، ضد رطوبت استخوان، ضد سرطان، افزایش نیروی جنسی، ضد التهاب داخلی، ضد سل ربوی، ضد عفونی‌کننده خون، نیروبخش، مفید برای پوکی استخوان	درمان کاهش فشار خون و بیماری‌های قلبی و ضد عفونی‌کننده	خوراکی (خام)	۲۳۶
	<i>Allium cepa</i> L.	پیاز معمولی	پیاز	برگ و اندام زیرزمینی	ضد سرطان کبد، کاهش قند خون، افزایش تولید اسپرم، ضد مسومیت، ضد تهوع، پیشگیری از سکنه، ضد چربی خون، دافع سادیم اضافی، تنظیم فشار خون، کمک به هضم غذا، رفیق‌کننده خون، افزایش نیروی جنسی	ضد سرطان کبد، کاهش قند خون، افزایش تولید اسپرم، ضد مسومیت، ضد تهوع، پیشگیری از سکنه، ضد چربی خون، دافع سادیم اضافی، تنظیم فشار خون، کمک به هضم غذا، رفیق‌کننده خون، افزایش نیروی جنسی	کمبود ویتامین B، ضد میکروب، ضد عفونی‌کننده	خوراکی (خام)	۲۹۴
Anacardiaceae	<i>Pistacia atlantica</i> Desf.	بنه	بنک	میوه و به مقدار کم برگ	رفع سردرد، تقویت نیروی جنسی، تقویت اعصاب، صاف کردن صدها، برقراری سختی تریخ ادرار، درد کمر، زانو درد و درد مفاصل	رفع سردرد، تقویت نیروی جنسی، تقویت اعصاب، صاف کردن صدها، برقراری سختی تریخ ادرار، درد کمر، زانو درد و درد مفاصل	نرم‌کننده پوست، تسکین درد گوش و رفع معده درد، درمان امراض مثانه و معده	خوراکی (خام)	۳۳۳

ادامه جدول شماره ۲-

شماره هرابریویی	نوع مصروف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده، در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۳۹۸	خوراکی (حام)	درمان چربی خون	درمان چربی خون و بیماری‌های کلیه و رطابه	برگ	شوت	شربید	<i>Aethium graveolens</i> L.	
۴۴۵	خوراکی (حام) و دم‌کرده	زنان باردار برای جلوگیری از نفع شکم مادر و فرزند و همچنین بعد از زایمان برای افزایش شیر	مغزی سده، ضد نفخ، ضد تهوع، ضد عفونی‌کننده قوی، معده ضد قارچ و انگل، رفع اعتیاد و مضرات آن	دانه	زنبون	بادیان رومی	<i>Trachyspermum copticum</i> (L.) Link	
۷۸۵	خوراکی (حام) و جوشانده	زیادکننده شیر مادر ضد نفخ و ضد عفونی‌کننده	برگ، ساقه و دانه	گندیز	گردیلو	گندیز	<i>Coriandrum sativum</i> L.	
۲۹۵	خسپانده	درمان دل‌پیچه، رفع گرمی	افزایش شیر مادر، درمان ضعف اعصاب، از بین بردن سوسم بدن، مغزی و التهاب‌آور، فاعله‌آور	دانه	میل، بقیض	مشگی بکرانی	<i>Duerosia assadii</i> Alava	
۲۱۱	خوراکی (جوشانده)	درمان ضعف اعصاب	افزایش شیر مادر، درمان ضعف اعصاب، از بین بردن سوسم بدن، مغزی و التهاب‌آور، فاعله‌آور	دانه	راجرینه	وازیانه	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	
۲۳۵	استعمال موضعی	درمان کچلی و بیماری‌های پوستی	درمان کچلی و بیماری‌های پوستی، تقویت قلب و تنظیم ضربان قلب	برگ	خززه رشمی	خززه	<i>Nerium oleander</i> L.	
۲۶۲	خوراکی (حام) و تهیه عرق	خوراکی (حام) و تهیه عرق	درمان نابرداری و تهیه مغزی عمومی، مغزی معده، عرق تارونه (گرده) - بهترین قند برای افراد دیابتی، افزایش نیروی جنسی، تقویت اعصاب و روان، تصفیه کلیه، تقویت کلیه خون، ضد سردی، قلبی‌کننده خون، مسکن درد (میوه)	گرده - میوه	خرما	نخل	<i>Phoenix dactylifera</i> L.	

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره هرباریومی	نوع مصروف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۳۳۲	استعمال موضعی	از بین بردن خال‌های گوشنی و التیام زخم صفونی	بند آورنده خون و ضد عفونی کننده	برگ و سبزه گیاه	خرق، خرق	استریق	<i>Calotropis procera</i> (Willd) R. Br.	Asclepiadaceae
۲۹۳	خوراکی (دم کرده)	درومان تیخ معده و کتد خون - ضد التهاب	درومان بویاسر، تنظیم قاعدگی، درومان اسهال، التیام زخم و قطع خونریزی	سرشاخه گلدار - ریشه	سوزن‌نباس	بومادران هزار برگ	<i>Achillea millefolium</i> L.	
۵۳۱	خوراکی (دم کرده)	رفع سردی مزاج	-----	گل	پایکی	پابونه جنوبی	<i>Artemisia austro-iranica</i> Rech.f., Aell. & Estand.	
۲۶۰	خوراکی (خشک و خام)	التهاب‌آور، کاهش فشار خون و به عنوان ادریه	ضد التهاب‌آور، سرطانی، ضد انگل	برگ و ساقه	ترخونی	ترخون	<i>Artemisia dracunculus</i> L.	
۳۳۰	خوراکی (دم کرده) و عفونت بدن	درومان دیابت و عفونت بدن	-----	برگ	بادورد	گل گندم مهاجر	<i>Centaura bruguieriana</i> (DC.) Hand-Mazz.	
۲۲۹	خوراکی (دم کرده) خام و پخته	رفع گرمی	مقوی کبد و کلیه، تصفیه خون، مفید برای زنان باردار، ضد التهاب داخلی و سنگ کلیه، ضد جوش و لکه، ضد سم تریاک، خشکی، زردی و هیپاتیت، سروز کبدی و کبد چرب	برگ و ساقه	کاشنی	کاشنی	<i>Cichorium linybus</i> L.	Asteraceae
۲۸۴	خوراکی (پخته)	خنک کننده	برگ‌های کنگر به عنوان ماده افزایش دهنده انزیم و محرک کلیه‌ها، محرک ترشح صفرا از کبد و التیام کسه صفرا	برگ و بخش‌های زیرزمینی	کنگر	کنگر نوکنگ، آرتیمو	<i>Cynara scolymus</i> L.	
۲۱۲	خوراکی (جوشانده)	درومان دیابت	مسکن شدت اختلال، مسکن سوزش مری، سرفه، تصفیه صوت و خشکی گلو	ترشحات خشک شده روی گیاه	شکرک	شکر نیغال	<i>Echinops cephalotes</i> DC.	

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره هرادیومی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۲۳۸	خوراکی (جوشانده)	درمان سرفه، تقویت اعصاب و مسکن درد مفاصل	تقریب معده و پانکراس و کبد، درمان آرتروز و درم پستان، درمان اسهال خونی، دفع سنگ کلیه	دانه و گل	آفتابپرست	آفتابگردان	<i>Helianthus annuus</i> L.	
۲۵۵	خوراکی (دم کرده)	سرماتخوردگی، آرامبخش، رفع دل درد	ضد لک صورت، ضد سرماتخوردگی، کمر درد	گل	بایسک	بایزیه دارویی	<i>Matricaria recutita</i> L	
۲۵۵	خوراکی (دم کرده)	ضد سرماتخوردگی	ضد امراض عصبی، رفع سردرد و کمر درد	گل	بایسک	بایزیه زرد	<i>Matricaria aurea</i> (Loefl.) Sch. Bip.	
۲۳۶	خوراکی (دم کرده)	رفع گرمی	خطا آور، ضد اسهال، ادراک آور	میوه	انار ابوجهل	انار شیطان	<i>Tecomella undulata</i> (Sm.) Seem.	Bignoniaceae
۲۳۶	خوراکی (دم کرده)	آرامبخش	خطا آور، ضد اسهال، ادراک آور	برگ و گل	گل گرزورون	گازرزان بدلی	<i>Anchusa italica</i> Reiz.	
۲۳۷	خوراکی (میوه خام و برنگ دم کرده)	درمان سرماتخوردگی و درد سینه	ترم کننده سینه، ضد سرفه، ملین، ضد سوزش چشم، ضد مفید برای سرماتخوردگی	میوه و برگ	سپستون	سپستان	<i>Cordia myxa</i> L.	Boraginaceae
۲۳۸	خوراکی (خام)	افزایش دهنده شیر مادر	افزایش تولید اسپرم، بازکننده عروق، مقوی بدن	برگ	تله	شاهی - ترتیزی	<i>Lepidium sativum</i> L.	Brassicaceae
۲۷۵	خوراکی (خام) و جوشانده)	رفع گرمی بدن، ضد نفخ، آرامبخش	رفع گمراهی و اسهال، التیام زخم و جراحات، سرده کننده عمومی بدن، ضد پیوست	دانه	خاکشیر	خاکشیر	<i>Sisymbrium</i> sp.	Brassicaceae
۲۹۱	استعمال موضعی	رفع خوزبری دماغ، مسکن پادرد	درمان توقف قاعدگی، درمان تقریب معده	میوه، ریشه و پوست	لگجی	عاف مار	<i>Capparis spinosa</i> L.	Capparidaceae

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره مربادویی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۲۵۴	خوراکی (جام)	درمان درد معده	-----	در کاربرد محلی	لوز	گام زنگی	<i>Terminalia catappa</i> L.	Combretaceae
۲۲۰	خوراکی (جام)	درمان دندان، درد پا و بواسیر	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	میوه و دانه	میوه و دانه	<i>Cucumis sativus</i> L.	Cucurbitaceae
۳۰۱	خوراکی (بود) مخلوط با آب	درمان دندان، درد پا و بواسیر	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	دانه	دانه	<i>Chrysalis colocynthis</i> (L.) Sehrad. هندوانه ایچهال، سجقل	
۳۱۵	استعمال موضعی (روغن)	دندان، درد پا و بواسیر	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	دانه	دانه	<i>Ricinus communis</i> L.	Euphorbiaceae
۳۱۹	خوراکی (میوه) پخته	درمان اسهال	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	میوه	میوه	<i>Quercus brantii</i> Lindl.	Fagaceae
۲۲۱	نخیه عرق و خوراکی (خیسانده)	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	شماره	شماره	<i>Fumaria bracteosa</i> Pome.	Fumariaceae
۲۵۳	نخیه عرق و خوراکی (خیسانده)	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	شماره	شماره	<i>Fumaria vailanitif</i> Loisel.	Fumariaceae
۳۲۴	خوراکی (جام)	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	دندان، دندان، درد پا و بواسیر	برگ و سرشاخه گلدار	برگ و سرشاخه گلدار	<i>Melissa</i> sp.	Lamiaceae

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره هرباریومی	نوع مصروف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۲۸۲	خوراکی (خام و خشک)	تقویت معده	ضد نفخ و اشتهاآور	برگ	نمنا	پونه	<i>Mentha longifolia</i> (L.) Huds.	
		مضم بهتر غذاء، رفع گرمادگی و برقان و زردی	خلط‌آور و ضد صفرا	برگ و گل	پونه، پندم	پونه کوهی - پونه سنبلای	<i>Mentha spicata</i> L.	
۲۴۰	خوراکی (خام و خشک)	ضد التهاب	افزایش تولید اسیرم، ضد حالت تهوع، شیرانرا، شادی آور	برگ	ریحون	ریحان	<i>Ocimum basilicum</i> L.	
۲۰۲	خوراکی (جوشانده)	برطرف‌کننده گل درد و درد دندان	ضد تشنج، خلط‌آور، مسکن سرفه، ضد اسهال و ضد التهاب، مقوی عمومی، تنظیم‌کننده قاعده‌گی، آدرارآور، ضد عقونی‌کننده مجاری تنفسی	دانه	موزنگوش	موزنگوش	<i>Origanum vulgare</i> L.	
۲۸۱	خوراکی (دم‌کرده)	ضد سرفه	ضد سرفه و سرماخوردگی	گل و برگ	مورسک	موریم‌گل	<i>Salvia</i> sp.	
۳۳۱	خوراکی (دم‌کرده)	درمان دیابت، تب‌بر و ضد دل‌درد	ضد عفونی‌کننده میکروب‌های بیماری‌زا	گل و برگ	هلبه	مربم - نخودی - کلپوزه	<i>Teucrium polium</i> L.	
۲۳۳	خوراکی (دم‌کرده)	درمان نفخ معده، چربی خون و لاغری	ضد نفخ و تقویت معده، ضد انگل (کرم‌ک)، کاهش غلظت خون، ضد سرفه و تنگی نفس	برگ	اوشه	اوشین	<i>Thymus of lanceifolius</i> Celak	
۲۶۱	استعمال موضعی (ضماد) و خوراکی (خام)	درمان گمبورد خون، کوچک‌کننده سنگ بیوست، کایه، رفع جوش و لک صورت	ضد تشنج، تقویت معده، برطرف‌کننده درمان آسم و سرمه‌مانیسه، درمان اسهال خونی، التیام زخم‌ها	ژل داخل برگی	آلوئه‌ورا	صبرزد طی	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f.	Liliaceae

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره هربارویی	نوع مصروف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۲۵۲	استعمال موضعی	درمان سر درد و گرمی بدن	ضد بیماری‌های پوستی، ضد التهاب پوستی، درمان پوره‌زایی، تقویت ناخن و مو، رنگ کردن مو، ضد سرطان پوست	برگ	حنا	حنا	<i>Lawsonia inermis</i> L.	Lytraceae
۲۱۶	خوراکی (دم کرده)	ضد نرم‌کننده سرفه	درمان گل‌ورد (گل)، نرم‌کننده پوست (گل و برگ)	گل، ریشه، برگ	ختمی	ختمی	<i>Althaea officinalis</i> L.	
۲۱۳	خوراکی (خام) و پخته	درمان یبوست و مرمم سینه	رفع جوش صورت، رفع سرفه، درمان آگزین و دودم لوزه	گل، ریشه، برگ	پنیرک	پنیرک	<i>Malva nicaeensis</i> All.	Malvaceae
۲۱۱	خوراکی (خام) و پخته	درمان یبوست و مرمم سینه	رفع جوش صورت، رفع سرفه، درمان آگزین و دودم لوزه	گل، ریشه، برگ	پنیرک برگ گرد	پنیرک برگ	<i>Malva rotundifolia</i> L.	
۱۷۴	خوراکی (خام) و پخته	درمان یبوست و مرمم سینه	رفع جوش صورت، رفع سرفه، درمان آگزین و دودم لوزه	گل، ریشه، برگ	پنیرک قرمز	پنیرک قرمز	<i>Malva sylvestris</i> L.	
۲۳۷	خوراکی (خام) و جیسالده)	تقویت موی سر، درمان سل، رفع سرفه و خشکی سینه	ارژوپختی، ملین، تقویت جنس، ضد زخم معده	میوه، برگ و جوب	انجیر	انجیر	<i>Ficus carica</i> L.	Moraceae
۲۲۲	استعمال موضعی (شیره گیاه)	از بین بردن اثر خال‌های گوشتی	مقوی و انرژی‌زا، دارای آنزیم‌ها، کاهش قند خون، تقویت حافظه، افزایش نیروی جنسی، مسهل، ضد زخم معده و زوده	ساقه و برگ	توت سفید	توت سفید	<i>Morus alba</i> L.	
۲۱۹	پنجره	درمان سرماخوردگی	ضد عفونت سینوس‌ها و برونش‌ها و ضد سرفه، ضد عفونی‌کننده زخم	برگ	اکالیپتوس کالیپتوس	اکالیپتوس	<i>Eucalyptus globulus</i> Labill.	Myrtaceae
۲۲۳	پنجره	ضد گرفتگی عضلات و درمان کوفتگی	ضد خونریزی، تقویت رشد مو، درمان اسهال و بواسیر	برگ	مورد	مورد	<i>Myrtus communis</i> L.	

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره هرباریومی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۲۴۹	خوراکی (خام)	کاهش فشار و چربی خون	کاهش فشار و چربی خون، بازرگانه عروق کرونری قلب، ضد مسهولیت با سرب، لافزگننده، افزایش کار تیروئید، قلبی ککنده خون، کاهش اسید اوریک، ضد درد، مقوی پیاز موی سو، ضد کم‌خونی	میوه	زیتون	زیتون	<i>Olea europaea</i> L.	Oleaceae
۲۳۳	خوراکی (تهیه عرق و جوشانده) و گرمادگی	برای تهیه عرق گرمادگی	دفع سنگ کلیه و مثانه، تصفیه خون، اندرآزاد و مقوی و درمان پیوست	قسمت‌های هوایی	خارشتر	ترنجبین	<i>Alliagi mannifera</i> Desv.	
۲۳۹	خوراکی (جوشانده)	هضم‌کننده	هضم‌کننده، ضد اسهال	ترسحات صمغی گیاه و ریشه	گوزنه	گون پنبای	<i>Astragalus gossypinus</i> Fisch.	
۲۴۳	خوراکی (جوشانده)	درمان درد معده، زخم معده و التهاب، تقویت چشم، رفع سر	ملین، برطرف کننده زخم و درد، برطرف‌کننده ورم معده	رشته	مک، چوب شیرین	شیرین بیان	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	
۲۲۹	تهیه عرق	تصفیه‌کننده خون و درمان فشار خون	از بین بردن علائم کمبود ویتامین B، ملین، نرم کردن سینه و تسکین سرفه	برگ	بوزجه	بوزجه	<i>Medicago sativa</i> L.	
۳۰۴	استعمال موضعی	درمان آگزما و تسکین خارش، آذراآور	نرم‌کننده پوست، گشادکننده عروق، درمان لاغری و ضعف عمومی	دانه و ریشه	جحفه	گورد پاکستانی	<i>Prosopis juliflora</i> (Swartz) DC.	
۲۷۲	خوراکی (جوشانده و دم کرده)	برطرف‌کننده گل‌درد و رفع سرماخوردگی	نرم‌کننده پیوست، گشادکننده عروق، درمان لاغری و ضعف عمومی	دانه	سببا	شنبلیله	<i>Trigonella foenum-graecum</i> L.	
۲۲۶	خوراکی (خام و پخته)	درمان سوزشگی، تقویت‌کننده مو	تقویت نیروی جنسی، رفع گرفتگی صدا، نرم‌کننده معده و روده	دانه	کنجد	کنجد	<i>Sesamum indicum</i> L.	Pedaliaceae

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره هرباریومی	نوع مصرف	کاربرد محلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد محلی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۳۱۷	خوراکی (دم کرده)	ضد سرفه، ضد تب، ضد بیماری کلیه و مثانه	ضد سینه، ضد سرفه، ضد تب، ضد بیماری کلیه و مثانه	کاردوم، تفریت، ضد میلن مالوم، تفریت معده و ضد تقل (با عرق نبات)، ضد سرفه، ضد التهاب لوزها	دانه و برگ	بارهنگ	<i>Plantago ovata</i> L.	Pantaginaceae
۳۲۲	خوراکی (پخته)	درمان ضعف بدن	درمان سوزشگی، درمان ضعیف عمومی، درمان کم‌خونی، تفریت قلبی، درمان تنگی نفس	دانه	جو	جو	<i>Hordeum vulgare</i> L.	Poaceae
۳۷۱	خوراکی (جوشانده)	تصفیه‌کننده خون	تفریت معده و کلیه، درمان برفانه، کرم‌کش	برگ	ریواس	ریواس	<i>Rheum</i> sp.	Polygonaceae
۳۶۸	خوراکی (جام)	التهاب‌آور	التهاب‌آور، تصفیه‌کننده خون و هضم‌کننده، درمان جوش و دمل	برگ و ساقه	ریواس	توشک میخی	<i>Rumex acetosella</i> L.	Polygonaceae
۳۳۴	خوراکی (جام)	رفع تشنگی و رفع سردرد میگرنی	ضد قند، کاهش عطش، ضد آوره و تفرس، ضد چربی خون، مفید برای گواتر، ضد زخم داخلی، تصفیه خون، رفع لکت زبان	برگ	پرین	خرنه	<i>Portulaca oleracea</i> L.	Portulacaceae
۳۷۸	خوراکی (جام) و خشک	تقریت معده، درمان تشنج، خونی، خونریزی‌های داخلی و صفرا	تقریت معده، درمان تشنج، خونی، خونریزی‌های داخلی و صفرا	پوست و دانه	انار	انار	<i>Punica granatum</i> L.	Punicaceae
۳۰۵	استعمال موضعی (پودر جیسانده)	تقریت کننده مو	ضد خارش و حساسیت پوستی، تقریت مو، رفع چربی سر	برگ	مدر	کار پوشوری	<i>Ziziphus aucheri</i> Boiss.	Rhamnaceae
۳۶۵	استعمال موضعی (پودر جیسانده) خوراکی (میوه جام)	تقریت کننده مو، رفع گرمی، تقریت قوای عمومی	رفع خارش و حساسیت پوست برگ - میوه	برگ	مدر	صناب	<i>Ziziphus jujuba</i> Mill.	Rhamnaceae

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره هرباریومی	نوع مصرف	کاربرد مصفی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد مصفی	نام مصفی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۶۶۳	استعمال موضعی (بوده خیساندن) خوراکی (میوه) چای	تقریب کننده مو، رفع گره، تقریب قوای عصوی	رفع چربی سر، تقریب مو، ضد خارش و حساسیت پوست	برگ - میوه	سدر	کنار کازرونی	<i>Ziziphus lotus</i> (L.) Lam.	
۶۶۴	استعمال موضعی (بوده خیساندن) خوراکی (میوه) چای	تقریب کننده مو، رفع گره، تقریب قوای عصوی	قائض، مسهل صفرا، ضد گره، شد چربی سر، تقریب مو، جلوگیری از ریزش مو، ضد خارش پوست سر، مقوی	برگ - میوه	سدر	کنار	<i>Ziziphus spina-christi</i> (L.) Willd.	
۶۱۵	استعمال (بوده) خیساندن	تقریب کننده مو	ضد چربی سر، مقوی پیاز مو، رفع خارش و حساسیت پوستی	برگ	سدر	کنار آفریقایی	<i>Ziziphus mauritiana</i> Lam.	
۶۲۵	استعمال (بوده) خیساندن	تقریب کننده مو، کاهش ترشحات صفرا خیساندن	رفع ناراحتی صفرا، قائض، رفع گره، تقریب قوای عصوی	میوه	سدر، رملیک	رملیک	<i>Ziziphus nummularia</i> (Burm. f.) Wight & Arn.	
۶۳۶	استعمال موضعی روغن (ضماد)	برطرف کردن درد مفاصل	ضد گرم‌کننده پوست، تسکین درد گوش	بذر	لوبک	پانام کوهی، اژون	<i>Amygdalus scoparia</i> Spach.	Rosaceae
۶۱۱	خوراکی (دم کرده)	رفع درده قاعدگی	آرام‌بخش و التیام بیماری‌های قلبی	گل	گل‌جمدی	گل سرخ	<i>Rosa</i> sp.	
۶۶۴	خوراکی (دم کرده)	آرام‌بخش اعصاب	مقوی قلب و اعصاب، آرام‌بخش، رفع بیخوابی‌های عصوی، رفع السردهگی و رفع سرفه	گل	نارنج	نارنج	<i>Citrus aurantium</i> L.	Rutaceae
۶۲۸	خوراکی (چای) و استعمال موضعی (مستمن)	ضد باکتری، ضد عصبی کننده، تسکین، تقریب معده	ضد پیشگیری از سرماخوردگی، ضد سرطان، کمک به جذب آهن، ضد اسکروزیت، ضد عطف	میوه، برگ و پوست	لبو	لبو	<i>Citrus limon</i> (L.) Burmf.	

ادامه جدول شماره ۲ -

شماره هرابتومی	نوع مصرف	کاربرد اصلی	کاربرد متداول	اندام مورد استفاده در کاربرد اصلی	نام اصلی	نام فارسی	نام علمی گونه	نام تیره
۴۰۱	تسکین تسکین آسم و بیماری‌های گوارشی	تسکین بیماری چشم	کاردیوتنارول	برگ و دانه خشک	تاوره	دائوره	<i>Datura stramonium</i> L.	Solanaceae
۲۲۵	خوراکی (جوشانده)	درمان گلودرد و نرم‌کننده سینه	مسکن، مسهل، ملین، تبیه پاک‌کننده آرام‌بخش، ضد اسهاسم و تشنج	برگ و شاخه‌های گلدار و پد	روانرک	تاجریزی، سنگ انگور	<i>Solanum nigrum</i> L.	Solanaceae
۳۵۴	خوراکی (جوشانده)	درمان سرماخوردگی	کلبه، ضد تشنج، درمان سردرد، پادزهر سم عفونی، درمان سرماخوردگی	پوست و برگ خشک	بید	بید زرد	<i>Salix acmophylla</i> Boiss.	Salicaceae
۳۱۱	بخور	درمان سرماخوردگی	درمان اسهال، درمان سوجگی و بند آورنده خون	پوست	گر	شاه‌گر	<i>Tamarix stricta</i> Boiss.	Tamaricaceae
۲۲۵	خوراکی (جوشانده)	درمان عفونت بدن و پادرد	جلوگیری از ریزش مو، تسکین‌دهنده درد عضلانی و استخوانی، رفع بیماری پوست، درمان عدم کنترل ادرار، درمان دیابت	کل گیاه	گرگوری	گونه	<i>Urtica pilulifera</i> L.	Urticaceae
۲۲۷	خوراکی (جوشانده) و سوزاندن	ضد عفونی‌کننده، ضد دردهای روماتیسمی	ضد اسهال، ضد کرم و ضد عقونی‌کننده	میوه	دینشت	اسفند	<i>Peganum harmala</i> L.	Zygophyllaceae
۲۲۷	دم کرده	دفع سنگ کلیه	ضد سرفه، ضد سنگ کلیه و مانده، ضد سوزش ضد التهاب مجاری ادراری، ضد پنهانگی ادرار، مدر، قاعده‌آور	گیاه گلدار کامل	خار بهسک	خارخسک	<i>Tribulus terrestris</i> L.	Zygophyllaceae

* نام علمی گیاهان و جانورانه‌های گیاهی به ترتیب حروف الفبا مرتب شده‌اند.

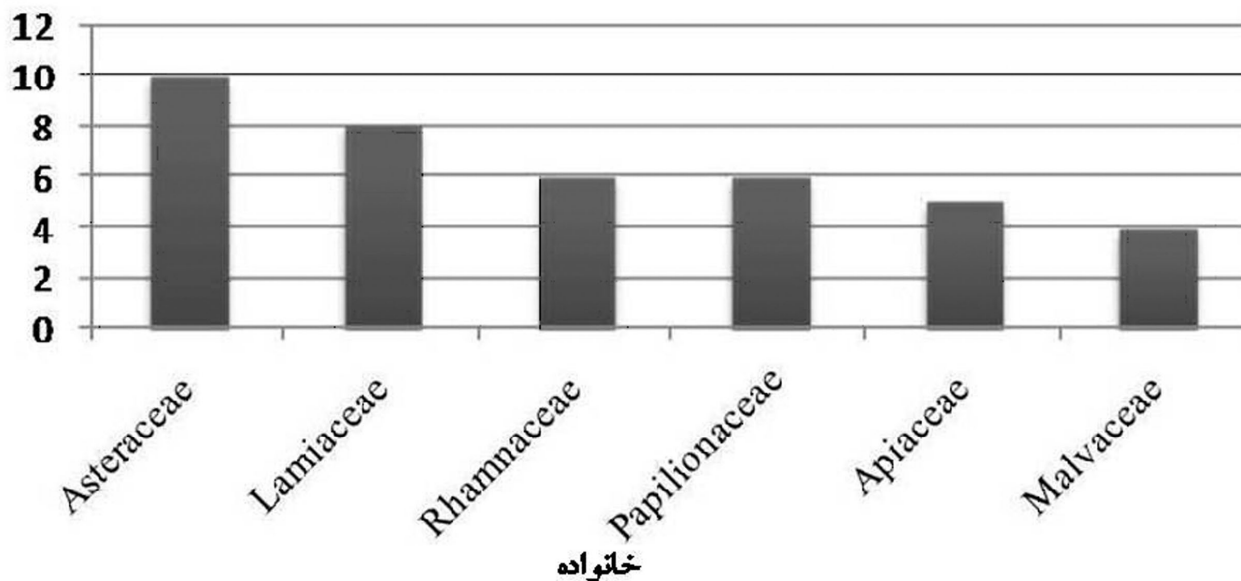

بحث

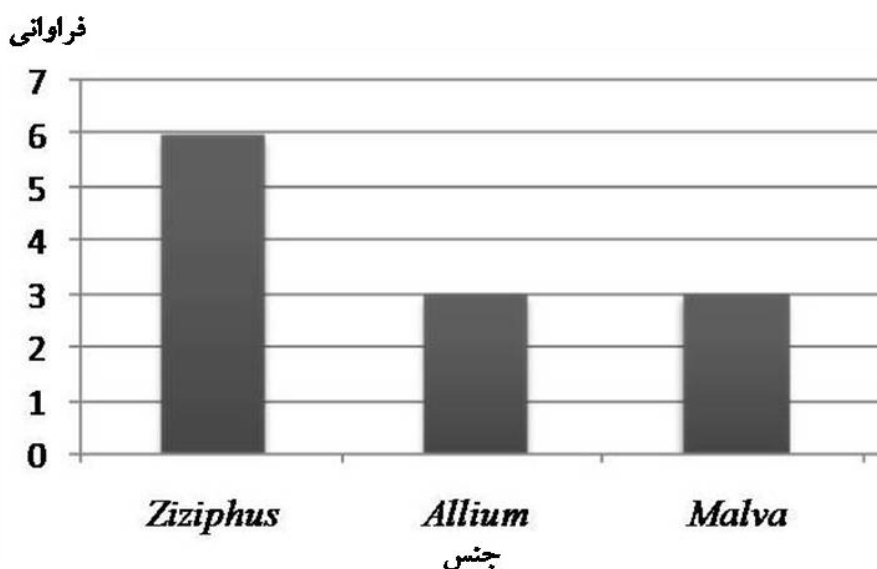
به دلیل قدمت تاریخی، وجود اقوام اصیل، پهنه وسیع و گستردگی آداب و رسوم کهن در نقاط مختلف کشور ایران و نیز به دلیل تنوع بسیار زیاد گیاهان، شرایط بسیار مطلوبی برای استفاده از انواع گیاهان جهت اهداف مختلف در این پهنه وسیع جغرافیایی فراهم شده است. ایرانیان در طول تاریخ علاقه وافری به تحصیل علوم مختلف داشته و از دیرباز نیز مراکز علمی و آموزشی معتبری به ویژه در مورد طب سنتی و درمان با گیاهان دارویی در این کشور وجود داشته است. لذا بستر مناسبی برای رشد این شاخه از علم در کشور فراهم آمده و سبب شده که حتی برخی از این اطلاعات به عصر کنونی نیز منتقل شده و حفظ گردد.

خانواده چتریان (Apiaceae) با 5 گونه دیده می‌شوند. بزرگ‌ترین جنس منطقه جنس سدر (*Ziziphus*) با 6 گونه و سپس جنس‌های پنیرک (*Malva*) و سیر یا پیاز (*Allium*) هر کدام با 3 گونه می‌باشند. شکل شماره 2 عمده‌ترین خانواده‌های گیاهی و شکل شماره 3 بزرگ‌ترین جنس‌های گیاهی منطقه را نشان می‌دهد. همچنین در جدول شماره 2 جهت سهولت در ارائه مطالب، نام و خواص بومی این گیاهان همراه با نام فارسی و خواص دارویی متداول این گونه‌ها با استفاده از منابع معتبر موجود، مورد مقایسه قرار گرفتند. در مرحله بعدی گیاهان دارویی منطقه بر اساس موارد مصرف محلی آنها دسته‌بندی شده‌اند که این نتایج نیز در جدول شماره 3 ارائه شده است و نشان می‌دهد که بیشترین موارد مصرف گیاهان دارویی در منطقه، مربوط به درمان کدام دسته از بیماری‌ها می‌باشد.

فراوانی

شکل شماره 2- بزرگ‌ترین خانواده‌ها از نظر غنای گونه‌های دارویی در منطقه دشتستان

شکل شماره 3- بزرگترین جنسها از نظر غنای گونه‌های دارویی در منطقه دشتستان

جدول شماره 3- دسته‌بندی پرمصرفترین گیاهان دارویی منطقه در درمان سنتی بیماری‌ها

تعداد گونه	گونه‌های مورد استفاده	نوع استفاده سنتی دارویی	شماره
23	<i>Pistacia atlantica</i> , <i>Coriandrum sativum</i> , <i>Ducrosia assadii</i> , <i>Achillea millefolium</i> , <i>Achillea pachycephala</i> , <i>Matricaria recutita</i> , <i>Sisymbrium</i> sp., <i>Cucumis sativus</i> , <i>Quercus brantii</i> , <i>Melissa</i> sp., <i>Mentha longifolia</i> , <i>Mentha spicata</i> , <i>Ocimum basilicum</i> , <i>Teucrium polium</i> , <i>Thymus vulgaris</i> , <i>Malva nicaeensis</i> , <i>Malva rotundifolia</i> , <i>Malva sylvestris</i> , <i>Phoenix dactylifera</i> , <i>Astragalus gossypinus</i> , <i>Glycyrrhiza glabra</i> , <i>Punica granatum</i> , <i>Citrus limon</i>	درمان بیماری‌های گوارشی	1
12	<i>Ducrosia assadii</i> , <i>Helianthus annuus</i> , <i>Matricaria recutita</i> , <i>Anchusa italica</i> , <i>Sisymbrium</i> sp., <i>Capparis spinosa</i> , <i>Terminalia catapa</i> , <i>Cucumis sativus</i> , <i>Citrullus colocynthis</i> , <i>Ocimum basilicum</i> , <i>Glycyrrhiza glabra</i> , <i>Citrus aurantium</i>	درمان بیماری‌های عصبی و مسکن	2
10	<i>Solanum nigrum</i> , <i>Plantago major</i> , <i>Trigonella foenum-graecum</i> , <i>Ficus carica</i> , <i>Malva sylvestris</i> , <i>Malva rotundifolia</i> , <i>Malva montana</i> , <i>Althaea officinalis</i> , <i>Origanum vulgare</i> , <i>Cordia myxa</i>	درمان ناراحتی مجاری تنفسی و گلو	3
8	<i>Achillea millefolium</i> , <i>Achillea pachycephala</i> , <i>Centaurea bruguieriana</i> , <i>Echinops cephalotes</i> , <i>Citrullus colocynthis</i> , <i>Teucrium polium</i> , <i>Thymus vulgaris</i>	درمان دیابت و چربی خون	4
8	<i>Ziziphus nummularia</i> , <i>Ziziphus Mauritiana</i> , <i>Ziziphus spina-chirsti</i> , <i>Ziziphus Lotus</i> , <i>Ziziphus jujuba</i> , <i>Ziziphus aucheri</i> , <i>Sesamun indicum</i> , <i>Ficus carica</i>	تقویت موی سر	5

ادامه جدول شماره 3-

تعداد گونه	گونه‌های مورد استفاده	نوع استفاده سنتی دارویی	ردیف
8	<i>Peganum harmala, Urtica pilulifera, Citrus limon, Centaurea bruguieriana, Coriandrum sativum, Allium cepa, Allium sativum, Allium ampeloprasum</i>	ضد عفونی کننده بدن	6
7	<i>Nerium olcader, Morus alba, Aloe vera, Ricinus communis, Matricaria recutita, Calotropis procera, Pistacia atlantica</i>	درمان بیماری‌های پوستی	7
6	<i>Matricaria recutita, Trigonella foenum-graecum, Cordia myxa, Eucalyptus globulus, Olea europaea, Tamarix stricta</i>	درمان سرماخوردگی	8
4	<i>Adiantum capillus-veneris, Aloe vera, Plantago major, Tribulus terrestris</i>	درمان بیماری‌های کلیه و مجاری ادرار	9
4	<i>Medicago sativa, Olea europaea, Artemisia dracunculus, Allium sativum</i>	درمان افزایش فشار خون	10
4	<i>Rosa sp., Lepidium sativum, Coriandrum sativum, Trachyspermum copticum</i>	بیماری‌های مربوط به زنان	11
3	<i>Allium sativum, Anethum graveolens, Artemisia dracunculus</i>	درمان بیماری‌های قلب و عروق	12

بزرگ‌ترین جنس‌های دارویی در منطقه، جنس سدر (*Ziziphus*) با 6 گونه و سپس جنس‌های پنیرک (*Malva*) و پیاز (*Allium*) هر کدام با 3 گونه می‌باشند. حضور و فراوانی جنس سدر که گیاهی مختص ناحیه رویشی صحرا - سندی است، نشان‌دهنده منطقه فیتوجغرافیایی ناحیه مورد مطالعه می‌باشد [31].

از نقطه نظر تنوع گونه‌ای گیاهان دارویی، نتایج به دست آمده در این پژوهش تا حدودی با نتایج پیشینیان مطابق بوده و به طور کلی می‌توان گفت که تکمیل‌کننده اطلاعات قبلی می‌باشد. در مطالعه سرطای و غلامیان [6] تعداد 70 گونه گیاه دارویی از کل استان بوشهر گزارش شده است. اما در مطالعه حاضر 85 گونه دارویی پرمصرف در شهرستان دشتستان معرفی شده و از حیث مطالعه مصارف سنتی و درمانی گیاهان دارویی نیز همان‌طور که قبلاً بیان شد، مطالعه مشابهی در سطح استان

وجود 85 گونه گیاهی دارویی متعلق به 39 خانواده و 70 جنس در شهرستان دشتستان که در جنوب غربی فلات ایران قرار داشته و جزء ناحیه صحرا - سندی محسوب می‌شود، نشان‌دهنده تنوع زیستی بالای گیاهان در این منطقه است که در اثر وجود زیستگاه‌های متنوعی همچون رشته کوه‌های زاگرس، انشعابات رودخانه‌های دالکی و شاپور، مناطق دشتی و کوهستانی و غیره ناشی شده است. همان‌طور که در جزئیات مربوط به این گیاهان در جدول شماره 2 نشان داده شد، خانواده کاسنی (*Asteraceae*) با داشتن 10 گونه دارویی، از حیث فراوانی تعداد گونه‌ها بزرگترین خانواده در این شهرستان می‌باشد. در رتبه‌های بعدی به ترتیب خانواده‌های نعناعیان (*Lamiaceae*)، عناب (*Rhamnaceae*)، بقولات (*Papilionaceae*)، چتریان (*Apiaceae*) و پنیرک (*Malvaceae*) مشاهده می‌شوند.

بادام کوهی (*Amygdalus scoparia*) مختص نواحی کوهستانی دشتستان هستند. برخی دیگر از گیاهان مانند بومادران (*Achillea millefolium*) باینک (*Anthemis austro-iranica*)، هندوانه ابوجهل (*Citrullus colocynthis*)، پنیرک (*Malva sylvestris*)، سدر (*Malva rotundifolia* و *Malva nicaeensis*)، *Ziziphus Ziziphus jujuba*، *Ziziphus aucheri*)، *Ziziphus Ziziphus nummularia mauritiana* و *Ziziphus spina-christi lotus* (علف مار *Capparis spinosa*) در تمامی مناطق استان پراکنش دارند. ولی گونه دارویی کاسنی (*Cichorium intybus*) فقط از شهرستان دشتستان گزارش می‌شود.

چنان‌که در جدول شماره 2 نشان داده شد اطلاعات دارویی گونه‌های *Ducrosia assadii*، *Centaurea bruguieriana*، *Prosopis*، *Terminalia catapa*، *Tecomella undulate* و *juliflora* در منابع موجود به دست نیامده و لذا در ستون مربوط به کاربردهای متداول نکته‌ای درباره این گیاهان ذکر نشده است.

برخی دیگر از گونه‌های گیاهی منطقه مثل گاوزبان، هندوانه ابوجهل، استبرق، بابونه، بومادران، خاکشیر، کنار، بارهنگ و غیره به طور فزاینده‌ای توسط اهالی بومی شناخته شده و مورد مصرف قرار می‌گیرد. برخی گیاهان همچون کنگر (*Cynara scolymus*)، بادام کوهی (*Amygdalus scoparia*)، پونه کوهی (*Mentha spicata*)، بلوط کوهی (*Quercus brantii*) و ترشک (*Rumex acetosella*) که گیاهان صخره‌ای هستند و در ارتفاعات و یا دامنه‌ها می‌رویند، استفاده محدودتری داشته و بیشتر توسط اهالی بومی که دسترسی بیشتری به آن‌ها دارند مورد استفاده قرار می‌گیرد. برخی دیگر از گیاهان مانند کور (*Capparis spinosa*)، خرما (*Phoenix dactylifera*)، ریحان (*Ocimum basilicum*)، لیمو (*Citrus limon*)، انجیر (*Ficus carica*)، انار (*Punica granatum*)، زیتون (*Olea europaea*)،

بوشهر وجود نداشته و نتایج حاضر در نوع خود در بردارنده اطلاعات جدیدی می‌باشد.

نتایج به دست آمده نشان داد گیاهان دارویی در منطقه مطالعه شده مصارف وسیع و گسترده‌ای داشته و برای درمان بیماری‌های مختلف مورد مصرف قرار می‌گیرند. بومیان منطقه از این گیاهان بیشتر برای درمان بیماری‌های دستگاه گوارش، دستگاه عصبی و دستگاه تنفس استفاده می‌کنند و در رتبه‌های بعدی برای درمان دیابت و چربی خون و تقویت موی سر به گیاهان دارویی رجوع می‌شود. به همین صورت کمترین میزان استفاده گیاهان دارویی به رفع ناراحتی‌های قلبی - عروقی مربوط می‌باشد. با مقایسه این نتایج با اطلاعاتی که برای این گیاهان در منابع معتبر گیاهان دارویی و طب سنتی [22-29] گزارش شده است، ملاحظه می‌شود که گیاهان در این منطقه مورد استفاده وسیع مردمان بومی بوده و برای درمان‌های مختلفی مورد استفاده قرار می‌گیرند. به طوری‌که بسیاری از این موارد منحصر به مردم بومی همین منطقه بوده و این امر می‌تواند ترسیم‌گر بسیاری از پروژه‌های تحقیقاتی در علوم داروشناسی و داروسازی گیاهی باشد.

برخی از اسامی محلی گیاهان دارویی برای گونه‌های مختلف یک جنس و یا گونه‌های از جنس‌های مشابه کاربرد دارد. مانند نام محلی باینک که به سه گونه مختلف از جنس‌های *Matricaria* و *Anthemis* اطلاق می‌شود. در بین گیاهان معرفی شده منطقه، تعدادی از آنها شناخته شده‌تر بوده و لذا نسبت به سایر گیاهان دارویی دارای کاربردهای بیشتری می‌باشند. از جمله این گیاهان می‌توان به مشگک بکرانی (*Ducrosia assadii*)، استبرق (*Callotropis procera*)، پنیرک (*Malva sylvestris*)، انجیر (*Ficus carica*) و برخی گیاهان دیگر اشاره کرد. مقایسه نتایج حاضر و مطالعات گذشته در این منطقه، نشان می‌دهد که گیاهانی همچون گون (*Astragalus gossypinus*)، ترشک (*Rumex acetosella*)، کنگر (*Cynara scolymus*)، پرسیاوشان (*Adiantum capillus-veneris*) و

نتیجه گیری

با توجه به گستردگی گیاهان دارویی در منطقه مطالعه شده لازم به نظر می‌رسد که مطالعات جامعه شناختی گیاهی نیز برای تعیین فراوانی گونه‌های مهم صورت بپذیرد. با توجه به رایج بودن استفاده از گیاهان سنتی لازم است تا تحقیقات وسیع‌تری در زمینه‌های مختلف داروسازی و داروشناسی گیاهی در رابطه با گیاهان این منطقه طراحی شده و موجبات استفاده صحیح و صنعتی از اطلاعات ارزشمند قوم گیاه‌شناسی مردم این منطقه فراهم شود.

کنگر (*Cynara scolymus*) و غیره در فصول رویشی به طور تازه وارد بازار می‌شوند و در معرض فروش قرار می‌گیرند. برخی گیاهان دیگر نیز که جز دسته میوه‌ها و سبزی‌ها قرار دارند مثل سیر (*Allium sativum*)، پیاز (*Allium cepa*)، شوید (*Anethum graveolens*)، گشنیز (*Coriandrum sativum*)، ترخون (*Artemisia dracuncululus*)، سیستان (*Cordia myxa*)، شاهی (*Lepidium sativum*)، لوز (*Terminalia catapa*)، خیار (*Cucumis sativus*)، نعنای (*Mentha longifolia*)، خرفه (*Portulaca oleracea*)، انار (*Punica granatum*) و لیمو (*Citrus limon*) جزء در دسترس‌ترین و شناخته شده‌ترین گیاهان دارویی منطقه می‌باشند.

منابع

- Ghasemi A. Medicinal and Aromatic Plants, (In Persian). Islamic Azad University Press. Shahrekord. 2011, 536 pp.
- Hazrat A, Nisar M, Shah J and Ahmad Sh. Ethnobotanical study of some elite plants belonging to Dir, Kohistan valet, Khyber pukhtunkhwa, Pakistan. *Pak. J. Bot.* 2011; 43 (2): 787 - 95.
- Falsetto S. Medicinal properties of aromatic plant families. Therapeutic properties in the same scented plant family. 2009, 120 pp.
- Ahvazi M, Mozaffarian V, Nejdassattari T, Mojab F, Charkhchian M, Khalighi-Sigaroodi F and Ajani Y. Medicinal Application of Native Plants (Lamiaceae and Rosaceae Family) in Alamut Region in Gazvin Province (in Persian). *J. Med. Plants* 2008; 24: 74 - 84.
- Soltani pour M. Medicinal plants of Geno protected area (In Persian). Pajouhesh & Sazandegi in Natural Resources. 2006; 18 (3): 27 - 37.
- Sartavi K and Gholamian F. Medicinal Plants of Bushehr Province (In Persian). *Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants Res.* 2004; 20: 213 - 27.
- Dolatkahi M, Ghorbani Nohooji M, Mehrafarin A, Amini Nejad GH and Dolatkahi A. Ethnobotanical study of medicinal plants in Kazeroon, Iran: Identification, distribution and traditional usage (In Persian). *J. Med. Plants* 2012; 42: 163 - 78.
- Assadi M, Maassoumi A.A, Khatamsaz M and Mozaffarian V. Flora of Iran (In Persian). Research Institute of Forests and Rangeland Press. Tehran. 1990 - 2010.
- Ghahraman A. Flore de l'Iran. Société nationale pour la conservation des ressources naturelles et de l'environnement humain avec la collaboration de l'Universite de Tehran. 1978.
- Ghahraman A. Plant Systematics - Chromophytes of Iran (In Persian). Tehran University Press. Tehran. 1992 - 1996.
- Mozaffarian V. A dictionary of Iranian Plant names (In Persian). Farhang Moaser Publishers. Tehran. 1998, 750 pp.

12. Mozaffarian, V. Trees and Shrubs of Iran (In Persian). Farhang Moaser Publishers. Tehran. 2005, 1100 pp.
13. Ghahraman A. and Attar F. Biodiversity of plant species in Iran. Tehran University Publisher. 1999, 1176 pp.
14. Parsa A. Flora of Iran. Ministry of Culture and Higher Education of Islamic Republic of Iran, Tehran. 1978 - 80.
15. Rechinger K. H. (ed.) Flora Iranica. Akademische Druck-u Verlagsanstalt, Graz. 1963-2005.
16. Boisseir E. Flora Orientalis. A. Asher and Co. B. V, Amsterdam. 1867 - 1888. Vol. 1-6. 5819 pp.
17. Davis P.H. (ed.) Flora of Turkey. Edinburgh University Press, Edinburgh. 1965 - 1985.
18. Komarov V.L and Shishkin B.K. Flora of the U.S.S.R, (Translated, by Landau N, Lavoott R, Blake Z and Behrman L.). Keter and IPST press, Jerusalem. 1963 - 1974.
19. Post G.E. and Dinsmore J.E. Flora of Syria, Palestine and Sinai. American Press, Beirut, Lebanon. 1932, 1586 pp.
20. Townsend C.C and Guest E. Flora of Iraq. Ministry of Agriculture and Agrarian Reform, Baghdad, Iraq. 1966 - 85.
21. Zohary M and Feindbrun-Dotyhan N. Flora Palestina. The Israel Academy of Sciences and Humanities Press. Jerusalem. 1966 - 86.
22. Azad Bakht M. Medicinal Plant classification (In Persian). Teimour zadeh publication, Tehran. 2000, 4040 pp.
23. Zargari A. Medicinal Plants (In Persian). Tehran University Press. Tehran. 1997.
24. Mir-Heidar H. Plant Learning, Usage of plants in prevention and treatment of disease (In Persian). Daftare- Nashre- Farhange-Islami. Tehran. 2002.
25. Namdar M, Mojtabaii M and Semsar M. Medicinal Dicotyledons (In Persian), Tehran University Press. Tehran. 1967, 617 pp.
26. Gopal Joshi S. Medicinal Plants. Oxford & IBH Publishing Co. Pvt. Ltd, New Dehli. India. 2003, 491 pp.
27. Prajapati N. and Kumar U. Agro's Dictionary of Medicinal Plant. Shyam Printing Press, India. 2005, 398 pp.
28. Prajapati N. and Purohit S.S. Agro's colour Atlas of Medicinal Plants. Shyam Printing Press, India. 2004, 133 pp.
29. Sammbamurty A.V.S.S. Dictionary of Medicinal Plant. CBS Publishing and Distributors, New Delhi, India. 2005, 337 pp.
30. Asri Y. Plant vegetation ecology (In Persian). Payame Noor University Press. Tehran, Iran. 2005, 200 pp.
31. Takhtajan A. Floristic regions of the world. University of California Press, Ltd. 1986, 522 pp.